

ความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม
หรือสังคม และการรับรู้ความเครียด กับความแข็งแกร่งในชีวิต
ของวัยรุ่นกลุ่มด้อยโอกาสไทยในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ*

RELATIONSHIPS BETWEEN FAMILY FUNCTIONING, SENSE OF
BELONGING, PERCEIVED STRESS AND RESILIENCE IN
THAI DISADVANTAGED ADOLESCENTS IN A PROVINCE IN
THE NORTHERN REGION

วิลาวัณย์ สายสุวรรณ, พย.บ. (Wirawan Saisuwan, B.N.S.) **

พัชรินทร์ นินทจันทร์, Ph.D. (Patcharin Nintachan, Ph.D.) ***

โสภณิ แสงอ่อน, Ph.D. (Sopin Sangon, Ph.D.) ****

นันทิยา เอกอัครกมลกิจ, Ph.D. (Nantiya Ekathikhomkit, Ph.D.) *****

Abstract

Objective: This descriptive correlational research design aimed at investigating relationships between family functioning, sense of belonging, and perceived stress and resilience in Thai disadvantaged adolescents in a province in the northern region.

Methods: The participants consisted of

398 secondary school students from the school for underprivileged adolescents studying in the first semester of academic year 2017 in the northern region of Thailand. The research instruments including a demographic questionnaire, Chulalongkorn Family Inventory (CFI), the Sense

*วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล (Thesis, Master of Nursing Science Program in Psychiatric and Mental Health Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University)

*การศึกษานี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล (This study was supported by Ramathibodi School of Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University)

**นักศึกษา หลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล (Student, Master of Nursing Science Program in Psychiatric and Mental Health Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University)

***Corresponding author, รองศาสตราจารย์ โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล (Corresponding author, Associate Professor, Ramathibodi School of Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University), E-mail: patcharin.nin@mahidol.edu

****ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล (Assistant Professor, Ramathibodi School of Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University)

*****อาจารย์ โรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล (Lecturer, Ramathibodi School of Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University)

วันที่รับ (received) 23 กันยายน 2561 วันที่แก้ไข (revised) 28 พฤศจิกายน 2561 วันที่ตอบรับ (accepted) 29 ธันวาคม 2561

of Belonging Instrument (Psychological State), Perceived stress scale, and Resilience Inventory were used for data collection. Data were analysed by using frequency, percentage, mean, and Spearman rank correlation coefficient.

Results: The findings revealed that family functioning and sense of belonging were positively and significantly related to resilience ($r = .353$, $p < .01$ and $r = .118$, $p < .05$, respectively). The perceived stress was negatively and significantly related to resilience ($r = -.139$, $p < .01$).

Conclusion: Results from this study could be used as foundational information to promote resilience in underprivileged adolescents.

Keywords: Resilience, Disadvantaged adolescents, Family functioning, Sense of belonging, Perceived stress

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: การวิจัยแบบบรรยายความสัมพันธ์ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมและการรับรู้ความเครียด กับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นกลุ่มด้อยโอกาสไทย ในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ

วิธีการศึกษา: กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 ของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แห่งหนึ่งในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ จำนวน 398 คน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถาม

การทำหน้าที่ของครอบครัวแบบสอบถามความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม แบบสอบถามการรับรู้ความเครียด และแบบสอบถามความแข็งแกร่งในชีวิต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน

ผลการศึกษา: การทำหน้าที่ของครอบครัวและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .353$, $p < .01$ และ $r = .118$, $p < .05$ ตามลำดับ) การรับรู้ความเครียด มีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = -.139$, $p < .01$)

สรุป: ผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่นด้อยโอกาสต่อไป

คำสำคัญ: ความแข็งแกร่งในชีวิต วัยรุ่นด้อยโอกาส การทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม การรับรู้ความเครียด

ความสำคัญของปัญหา

วัยรุ่นเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอายุอยู่ในช่วง 10 - 19 ปี (World Health Organization [WHO], 2017) เป็นวัยที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ ถือเป็นช่วงวัยที่ต้องอาศัยการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมากมาย ทั้งภายในและภายนอก หากวัยรุ่นปรับตัวไม่เหมาะสม อาจส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาได้ (ยุพา พูนขำ, ประกายดาว พรหมประพัฒน์, กอบกุลไพศาลอึ้งพงษ์ และธณภูมิ สามัคคีคารมย์, 2553) วัยรุ่นด้อยโอกาสเป็นวัยรุ่นที่ประสบปัญหา

ความเดือดร้อน เฝงชีวิตอยู่ในสภาวะยากลำบาก มีปัญหาครอบครัวแตกแยก ขาดความรัก ความอบอุ่น บางคนไม่เคยแม้แต่จะได้รับความรัก หรือการโอบกอดจากบิดามารดา มีสภาพที่ด้อยกว่าวัยรุ่นทั่วไปทุกด้าน โดยเฉพาะปัญหาเรื่องความยากจน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2556ก; The United Nations Children's Fund [Unicef], 2012) จากสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป คนในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม มีการแข่งขันกันมากขึ้น เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมอย่างมาก การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึงรายได้ของครอบครัวลดลง ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตตกต่ำ และเกิดปัญหาการหย่าร้างในครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้เด็กและวัยรุ่นขาดการสนับสนุนจากครอบครัว ขาดการดูแลที่เหมาะสม ถูกปล่อยปละละเลย บางคนมีชีวิตอยู่เพียงลำพัง หรือถูกเพิกเฉย ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม จนวัยรุ่นบางคนกลายเป็น “วัยรุ่นด้อยโอกาส” (อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2557) วัยรุ่นด้อยโอกาสอาจพบได้ในโรงเรียน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สถานสงเคราะห์ ชุมชนแออัด โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ฯลฯ (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2557) ซึ่งในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย พบว่ามีจำนวนเด็กและวัยรุ่นด้อยโอกาสสูงสุดของทุกภูมิภาคในประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดประเภทเด็กด้อยโอกาสเป็น

10 ประเภท ได้แก่ เด็กที่ถูกบังคับให้ขายแรงงาน เด็กที่อยู่ในภาวะเสี่ยงกับธุรกิจทางเพศ หรือโสเภณีเด็ก เด็กที่ถูกทอดทิ้งหรือกำพร้า เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ) ชนกลุ่มน้อย เด็กกลุ่มเสี่ยงที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์หรือโรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และเด็กเร่ร่อน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2556ข) จากสถิติการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าในปี พ.ศ. 2556 ประเทศไทยมีเด็กและวัยรุ่นด้อยโอกาสจำนวน 4,892,063 คน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2556ก) และจากสถิติการสำรวจของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาพบว่าในปี พ.ศ. 2557 มีจำนวนเด็กและวัยรุ่นด้อยโอกาส 4,880,793 คน และในปี พ.ศ. 2558 จำนวน 4,802,767 คน ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงประเภทของกลุ่มด้อยโอกาสแล้ว พบว่าเด็กและวัยรุ่นด้อยโอกาสประเภทยากจน มีจำนวนสูงสุดของจำนวนเด็กและวัยรุ่นด้อยโอกาสทั้งหมด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559) ในเขตพื้นที่ภาคเหนือเมื่อจำแนกตามประเภทความด้อยโอกาสแล้วพบว่าส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นยากจนมากเป็นพิเศษ มักเป็นชาวเขา ชนกลุ่มน้อยที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ มาจากพื้นฐานครอบครัวที่มีฐานะยากจน บิดามารดาประกอบอาชีพเกษตรกร และมีพื้นฐานการศึกษาระดับต่ำ วัยรุ่นกลุ่มนี้จึงเผชิญชีวิตด้วยความยากลำบาก ขัดสนด้านการเงิน การคมนาคมไม่สะดวก มีความห่างไกล อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง และทุรกันดาร (กองทุนพัฒนาเด็กและเยาวชน ในถิ่นทุรกันดาร, 2551; สำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษาระดับพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) วัยรุ่นด้อยโอกาส ถือเป็นกลุ่มบุคคลที่ต้องมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลายด้านทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ (American Psychological Association [APA], 2002) ช่วงวัยนี้ถือเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีความสำคัญช่วงหนึ่งของชีวิต หากวัยรุ่นไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม อาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาได้ (Cleverley & Kidd, 2011) จากการศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าบุคคลที่เติบโตมาท่ามกลางเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากใจ สภาพแวดล้อมที่บีบคั้น กดดัน แต่กลับพบว่าบุคคลที่มีความแข็งแกร่งในชีวิตสูงสามารถยืนหยัดโดยใช้พลังกายและพลังใจ ต่อสู้และจัดการกับปัญหาภาวะวิกฤตในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (Grotberg, 1995; 1997) ความแข็งแกร่งในชีวิต เป็นความสามารถหรือศักยภาพของบุคคลในการยืนหยัดอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางสถานการณ์อันเลวร้าย ซึ่งความแข็งแกร่งในชีวิตตามแนวคิดของกรอทเบอร์ก นั้นประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ‘I have (ฉันมี...)’ ‘I am (ฉันเป็นคน...)’ และ ‘I can (ฉันสามารถที่จะ...)’ เมื่อบุคคลเผชิญกับเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด สภาพแวดล้อมที่บีบคั้น กดดัน บุคคลจะดึงองค์ประกอบเหล่านี้มาใช้ในการเผชิญปัญหา (พัชรินทร์ นินทจันทร์, ทศนา ทวีคุณ และโสภณ แสงอ่อน, 2558; Grotberg, 1995; 1997) จากการศึกษาในกลุ่มวัยรุ่นไทยพบว่าวัยรุ่นที่มีความแข็งแกร่งในชีวิตดามีปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงสูงกว่าวัยรุ่นที่มีความแข็งแกร่งในชีวิตสูง (พัชรินทร์ นินทจันทร์, ศรีสุดา วนาลีลิน,

ลัดดา แสนสีหา, ขวัญพนมพร ธรรมไทย และพิศสมัย ורתัย, 2554)

ความแข็งแกร่งในชีวิตของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าส่วนใหญ่เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความแข็งแกร่งในชีวิตในกลุ่มวัยรุ่นทั่วไปและมีเพียงบางงานวิจัยที่ศึกษาในกลุ่มวัยรุ่นด้อยโอกาส ซึ่งอาจสรุปผลการศึกษาได้เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวก ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางลบ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ไม่แน่นอนกับความแข็งแกร่งในชีวิตวัยรุ่น ดังนี้ 1) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิตวัยรุ่น ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ สัมพันธภาพกับเพื่อน ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (มะลิวรรณ วงษ์จันทร์, พัชรินทร์ นินทจันทร์ และโสภณ แสงอ่อน, 2558; Demb, 2005) บรรยายภาศในครอบครัวดี (พัชรินทร์ นินทจันทร์, ทศนา ทวีคุณ, จริยา วิทยะศุภร และพิศสมัย ורתัย, 2554; มะลิวรรณ วงษ์จันทร์ และคณะ, 2558; Dias & Cadime, 2017) สถานะทางการเงินดี (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ, 2554) แรงสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว และจากเพื่อน (มะลิวรรณ วงษ์จันทร์ และคณะ, 2558; Bozak, 2013; Demb, 2005; Markstrom, Marshall, & Tryon, 2000) ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม (Bozak, 2013; Lee & Williams, 2013; Nowicki, 2008; Scarf et al., 2016) และการทำหน้าที่ของครอบครัว (Leung, Shek, & Li, 2016; Wild, Flisher, & Robertson, 2013; Yee & Sulaiman, 2017) 2) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิตวัยรุ่น ได้แก่ การรับรู้ความเครียด (พัชรินทร์ นินทจันทร์,

วาริรัตน์ ถาน้อย, โสภณิ แสงอ่อน, มาณวิภา พัฒนมาศ และช่อทิพย์ อินทรักษา, 2560; Bozak, 2013; Garnezy, Masten, & Tellegen, 1984; Petrie, 2010; Shilpa & Srimathi, 2015) การเผชิญปัญหาแบบการใช้ความเชื่อที่ไร้เหตุผล การเผชิญปัญหาแบบการหลีกเลี่ยงปัญหา (Markstrom et al., 2000) และ 3) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ไม่แน่นอนกับความแข็งแกร่งในชีวิตวัยรุ่น เช่น เพศ (Dias & Cadime, 2017; DuMont, Widom, & Czaja, 2007) เป็นต้น

จากข้อมูลและสถานการณ์ในสังคมไทยในปัจจุบัน วัยรุ่นด้อยโอกาสถือเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จำเป็นต้องให้ความสำคัญและให้การดูแลมากเป็นพิเศษกว่าวัยรุ่นกลุ่มอื่น เนื่องจากวัยรุ่นกลุ่มนี้มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา มักตกเป็นเครื่องมือให้กับผู้แสวงหาผลประโยชน์หรือได้รับการกระทำรุนแรงได้ง่าย โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นด้อยโอกาสในพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ประสบปัญหาความยากจน มีความขาดแคลนในหลายด้าน ดำรงชีวิตด้วยความยากลำบากอยู่ในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดาร วัยรุ่นด้อยโอกาสบางคนประสบปัญหาครอบครัว ครอบครัวแตกแยก บิดามารดาหย่าร้าง ถ้าวัยรุ่นด้อยโอกาสเหล่านี้ได้รับการดูแลที่ไม่เหมาะสม ขาดความรัก ความอบอุ่นจากบิดามารดา ถูกปล่อยปละละเลย ไม่ได้รับการช่วยเหลือ ส่งเสริมและพัฒนาอย่างเหมาะสม ก็มีแนวโน้มว่าในอนาคตอาจก่อให้เกิดปัญหาให้กับสังคมได้ (กองทุนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร, 2551) จากการทบทวนวรรณกรรมในสังคมไทยพบว่ามีการศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่นด้อยโอกาสค่อนข้างจำกัด ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นทั่วไป หรือ

กลุ่มวัยรุ่นที่เจ็บป่วยเรื้อรัง การเข้าใจถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่นด้อยโอกาสเป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะวางแผนเสริมสร้างความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่นกลุ่มนี้เพื่อให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลา/ เหตุการณ์วิกฤติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในชีวิตตนเอง (พัชรินทร์ นันทจันทร์ และคณะ, 2558; Grothberg, 1995; 1997) การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมและการรับรู้ความเครียดกับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นด้อยโอกาสไทย ในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ผลการศึกษาจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อครู อาจารย์ หรือพยาบาลผู้ทำหน้าที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส ในการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมความแข็งแกร่งในชีวิตให้กับวัยรุ่นด้อยโอกาส เพื่อให้วัยรุ่นด้อยโอกาสเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม การรับรู้ความเครียด และความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นด้อยโอกาสไทย ในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม และการรับรู้ความเครียดกับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นด้อยโอกาสไทยในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับความแข็งแกร่งในชีวิตและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่นและวัยรุ่นกลุ่มด้อยโอกาส ดังนี้

ความแข็งแกร่งในชีวิต (resilience) เป็นความสามารถหรือศักยภาพของบุคคล ในการยืนหยัดอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางสถานการณ์อันเลวร้าย (adversity in life) หรือเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดในชีวิต (stressful life events) และสามารถฟื้นตัว พาตัวเองข้ามผ่านอุปสรรคเหล่านั้นได้อย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการเรียนรู้ (พัชรินทร์ นินทจันทร์และคณะ, 2558) ซึ่งความแข็งแกร่งในชีวิตตามแนวคิดของกรอทเบอร์กมี 3 องค์ประกอบหลักได้แก่ 'I have (ฉันมี...)', 'I am (ฉันเป็นคน...)' และ 'I can (ฉันสามารถที่จะ...)' เมื่อบุคคลเผชิญปัญหาเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดหรือเป็นอันตรายต่อชีวิต สามารถดึงองค์ประกอบเหล่านั้นมาใช้ เพื่อให้บุคคลผ่านพ้นช่วงวิกฤตินั้นได้ (Grotberg, 1995; 1997) โดยที่องค์ประกอบที่ 1 'I have (ฉันมี...)' เป็นแหล่งสนับสนุนภายนอก (external supports) เช่น การมีคนในหรือนอกครอบครัวที่ไว้ใจได้ มีคนคอยสอน ตักเตือน เมื่ออาจกระทำบางสิ่งที่เป็นปัญหามาสู่ตนเอง การมีตัวอย่างที่ดี มีคนที่พร้อมจะให้กำลังใจและสนับสนุน มีแหล่งให้ตนเองได้รับบริการสวัสดิการและความปลอดภัย มีครอบครัวและชุมชนที่มั่นคง เป็นต้น องค์ประกอบที่ 2 'I am (ฉันเป็นคน...)' เป็นความเข้มแข็งภายใน (internal strengths) ของบุคคล เช่น บุคคลรับรู้ว่าเป็นคนที่สามารถจะรักและเป็นที่รักของผู้อื่นได้ เป็นคนที่มีความภูมิใจใน

ตนเอง มีพื้นที่อารมณ์ดี รู้จักเห็นอกเห็นใจ และแสดงความห่วงใยคนรอบข้าง เป็นคนที่มีความพร้อมที่จะยอมรับและยกย่องผู้อื่น พร้อมที่จะรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง และสามารถคิดวางแผนในอนาคตที่เป็นไปได้ในความเป็นจริง เป็นคนที่มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจและมีความเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ จะเปลี่ยนไปในทางที่ดี เป็นต้น สำหรับองค์ประกอบที่ 3 'I can (ฉันสามารถที่จะ...)' เป็นปัจจัยด้านทักษะในการจัดการกับปัญหา และสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (interpersonal and problem - solving skills) เช่น สามารถที่จะหาทางออก หรือวิธีการใหม่ ๆ อย่างสร้างสรรค์ สามารถที่จะมุ่งมั่นในการทำงานจนกว่างานจะสำเร็จ สามารถที่จะบอกผู้อื่นได้เกี่ยวกับความรู้สึกของตนเอง สามารถที่จะเป็นผู้ที่มีอารมณ์ขัน ผ่อนคลายสถานการณ์ได้ สามารถที่จะขอความช่วยเหลือจากใครสักคนได้ในเวลาที่ต้องการ สามารถที่จะปฏิบัติตัวโดยรู้จักเลือกจังหวะเวลา/กาลเทศะ เป็นต้น (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ, 2558, หน้า 15 – 16; Grotberg, 1995; 1997) จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความแข็งแกร่งในวัยรุ่นหลากหลาย ซึ่งปัจจัยคัดสรรที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นด้อยโอกาสในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ การทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม และการรับรู้ความเครียด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การทำหน้าที่ของครอบครัว (family functioning) หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัว การทำหน้าที่ของครอบครัวที่ดีและเหมาะสมจะนำพาครอบครัวดำเนินไปได้ดี สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ จากแนวคิดของ McMaster Model ที่พัฒนาโดยเอปส์ทีน (Epstein et al., 1982 อ้างใน อูมาพร ตรังคสมบัติ, 2554; Miller, Ryan, Keitner, Bishop, & Epstein, 2000) มองว่า ครอบครัวประกอบไปด้วยระบบย่อยหลายระบบรวมกัน ได้แก่ ระบบย่อยคู่สมรส ระบบย่อยพี่น้อง ระบบย่อยของสมาชิกแต่ละคน กล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นระบบที่มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน มีการทำหน้าที่ในการสื่อสารที่ชัดเจน และตรงต่อบุคคลเป้าหมาย การแสดงออกของอารมณ์ได้หลายด้านในปริมาณและสถานการณ์ที่เหมาะสม การมีความสัมพันธ์ผูกพันใกล้ชิดต่อกันฝ่ายหนึ่งอย่างจริงจัง สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข ไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ กับสมาชิกในครอบครัว เช่น ปัญหาด้านบุคลิกภาพ อาการเจ็บป่วยทางกายหรือปัญหาทางจิต เป็นต้น การทำหน้าที่ของครอบครัวออกเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการแก้ไขปัญหา (problem solving) ด้านการสื่อสาร (communication) ด้านบทบาท (role) ด้านการตอบสนองทางอารมณ์ (affective responsiveness) ด้านความผูกพันทางอารมณ์ (affective involvement) ด้านการควบคุมพฤติกรรม (behavior control) และด้านการทำหน้าที่ทั่วไป (Epstein et al., 1982 อ้างใน อูมาพร ตรังคสมบัติ, 2554; Trangkasombat, 2006)

ครอบครัวถือเป็นสังคมแห่งแรกของมนุษย์ และเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดแต่มีอิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการอบรมหล่อหลอม ให้เด็กและวัยรุ่นได้พัฒนาบุคลิกทั้งทางกายและทางใจ เป็นสถาบันที่สร้างนิสัย ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมทัศนคติ และแนวคิดต่าง ๆ (เดชา ศิริเจริญ, 2558) ในครอบครัวของเด็กคือโอกาสที่มักพบปัญหาการทำหน้าที่

ของครอบครัวไม่สมบูรณ์ในด้านต่าง ๆ สาเหตุอาจเนื่องมาจาก การหย่าร้างของบิดามารดา การใช้ความรุนแรงในครอบครัว การลงโทษไม่สมเหตุสมผล สมาชิกในครอบครัวมักมีปัญหาทะเลาะกันบ่อยครั้ง สาเหตุเหล่านี้เป็นสิ่งที่กดดันและส่งผลให้เด็กคือโอกาส ขาดความรักความอบอุ่น ขาดความมั่นคงในตนเองได้ (ชัยธนิ งามวิวัฒนากุล, 2550) อย่างไรก็ตามที่วัยรุ่นคือโอกาสสำหรับรู้ว่ามีครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ที่ดี ก็ถือว่าเป็นแหล่งสนับสนุนภายนอกที่ส่งเสริมความแข็งแกร่งในชีวิตให้กับวัยรุ่นคือโอกาส (I have) มีความภาคภูมิใจในตนเอง มีความมั่นใจ รับรู้ว่าตนเองมีคุณค่า มีความหมายต่อครอบครัว (I am) เมื่อวัยรุ่นมีความมั่นใจในความสามารถในตนเองแล้ว ย่อมส่งผลให้สามารถจัดการกับปัญหา ความเครียด อุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ (I can) (พัชรินทร์ นินทจันทร์, โสภณ แสงอ่อน และทัศนาวทีคุณ, 2555; Grotberg, 1997; Mehrota & Chaddha, 2013) จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิตวัยรุ่น (Wild et al., 2013) กล่าวคือเมื่อวัยรุ่นอยู่ในครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ที่ดี มีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตสูง (Yee & Sulaiman, 2017)

ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม (sense of belonging) หมายถึง ประสบการณ์ของบุคคลในการเป็นส่วนหนึ่งในระบบหรือในสิ่งแวดล้อม รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนสำคัญของกลุ่ม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ รู้สึกมีคุณค่า มีความสอดคล้องกลมกลืนกับระบบหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ (Hagerty, Lynch - Sauer, Patusky, Bouwsema, & Collier, 1992, as cited in Hagerty, Williams, & Oe, 2002) ซึ่งความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง

ของกลุ่มหรือสังคมนั้น เกิดจากการที่บุคคลมีความรู้สึกได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากสังคม/ สิ่งแวดล้อมของตน โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่น ครอบครัว เพื่อนบ้าน และโรงเรียนถือเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่วัยรุ่นพยายามสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นเจ้าของ (Goodenow, 1993)

ตามทฤษฎีของมาสโลว์กำหนดความต้องการของมนุษย์จากขั้นต้นไปสู่ความต้องการที่สูงขึ้น ซึ่งความต้องการเป็นเจ้าของ ความต้องการเป็นส่วนหนึ่ง หรือความต้องการความรักนั้น จะเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว (Maslow, 1989 อ้างใน พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2553) บุคคลจึงพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับเพื่อนเป็นอย่างมาก อาจรู้สึกเจ็บปวดและทุกข์ทรมานเมื่อถูกทอดทิ้ง หรือไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มหรือสังคม ยิ่งในกลุ่มวัยรุ่นด้วยโอกาสที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตร่วมกับเพื่อนในโรงเรียน ตั้งแต่ต้นตอนเข้าจนกระทั่งเข้านอน เพื่อนจึงเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นด้วย โอกาสกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก รองจากครูที่ทำหน้าที่ให้การดูแลวัยรุ่นกลุ่มนี้ (สุภาพร อาจเดช, 2555; สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, 2560; McLeod, 2007) ดังนั้นเพื่อให้เกิดการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนวัยรุ่นจึงพยายามทำพฤติกรรมเลียนแบบเพื่อนในกลุ่ม เพื่อให้ไม่รู้สึกแปลกแยกจากกลุ่มเพื่อน หากไม่เป็นที่ยอมรับอาจส่งผลให้กลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้ เกิดความรู้สึกด้อยคุณค่า รู้สึกอ้างว้าง เจ็บปวด และเป็นสาเหตุให้เกิดความคับข้องใจขึ้นได้ (พนม เกตุมาน, 2550) เมื่อวัยรุ่นด้วยโอกาสเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม

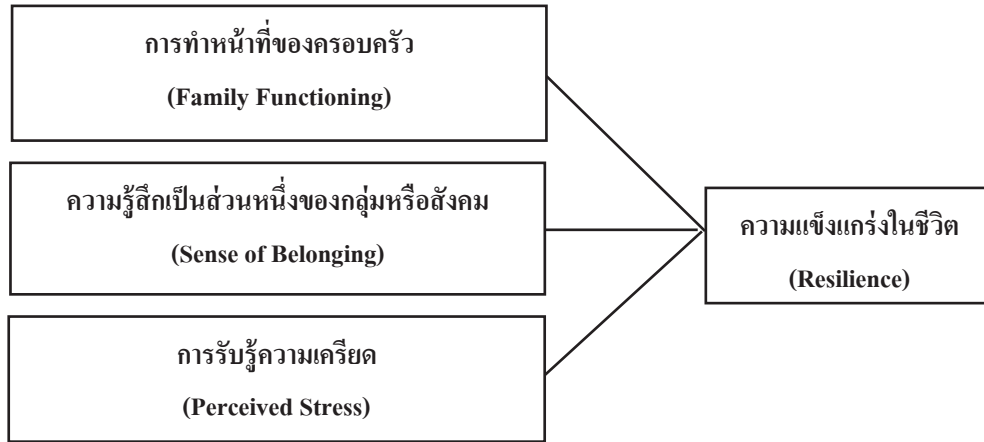
(I have) น่าจะส่งผลให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ภูมิใจในตนเองเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น มีกำลังใจ (I am) ในการเผชิญปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิต พร้อมทั้งสามารถที่จะฟื้นตัว นำพาชีวิตของตนเองดำเนินไปในทางที่ดีขึ้น (I can) (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ, 2555; Grotberg, 1997) จึงอาจกล่าวได้ว่าวัยรุ่นที่มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมสูงมีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตสูง หรือความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมน่าจะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต (Bozak, 2013; Nowicki, 2008)

การรับรู้ความเครียด (perceived stress) หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อม ที่บุคคลตระหนักได้ว่ามีผลกระทบต่อสวัสดิภาพของตนเอง เป็นการรับรู้ได้ถึงความไม่สบายใจ ทุกข์ใจ กัดค้น วิตกกังวล คับข้องใจ เหนื่อยหน่าย ท้อแท้ เป็นความรู้สึกของบุคคลที่รับรู้ได้ถึงอารมณ์ทางลบ มีผลต่อพฤติกรรม การปรับตัวของตนเอง (Cohen & Williamson, 1988) บุคคลจะรับรู้ว่าเป็นเครียดเมื่อพบว่าตนเองประสบกับเหตุการณ์ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า มีความไม่แน่นอน ไม่สามารถควบคุมและจัดการกับสถานการณ์นั้นได้ เป็นสิ่งที่เข้ามากระทบต่อความผาสุกในชีวิต แม้ว่าบุคคลจะเผชิญสถานการณ์ที่มีผลกระทบทางลบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่การรับรู้ระดับความเครียดมากน้อยของแต่ละบุคคลนั้นแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่น บุคลิกภาพ เฉพาะของบุคคล แหล่งประโยชน์ของบุคคลในการเผชิญความเครียด และแหล่งสนับสนุนต่าง ๆ ที่ตนเองมีเป็นต้น (Cohen, 1994; Cohen, Kamarck, &

Mermelstein, 1983) สำหรับการรับรู้ความเครียดในวัยรุ่นด้วยโอกาสมักเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าวัยรุ่นทั่วไป เนื่องจากวัยรุ่นด้วยโอกาสเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ประสบปัญหาหลายด้าน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากอาศัยอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ ตกอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบทางสังคมทุกด้าน และอยู่ในสภาพที่ต่ำกว่าวัยรุ่นทั่วไป เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงเนื่องจากมีความเปราะบางต่อการเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ และอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้โดยง่าย (คำรงค์ ตุ่มทอง, พัชรินทร์ สิริสุนทร, รัตนะ บัวสนธ์ และทวิศักดิ์ ศิริพรไพบุลย์ 2557; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548) นอกจากนี้ช่วงวัยรุ่นยังเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีความสำคัญช่วงหนึ่งของชีวิต เป็นช่วงวัยที่พัฒนาจากวัยเด็กเข้าสู่ผู้ใหญ่ จึงต้องอาศัยการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลายด้าน ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและการปรับตัวต่อสังคมรอบข้าง (วิไลลักษณ์ พงษ์โสภา, 2555; Dumont & Provost, 1999; Oswalt, 2010) หากวัยรุ่นขาดแหล่ง

สนับสนุนที่เพียงพอ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม (ขาด I have) อาจส่งผลให้วัยรุ่นขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเองลดลง เกิดความรู้สึกไม่มั่นคง มีปมด้อย ไม่ทัดเทียมกับผู้อื่น (ขาด I am) ก่อให้เกิดการเผชิญปัญหาไม่เหมาะสม มีการจัดการกับปัญหาไม่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวลขึ้นได้ (ขาด I can) จากการศึกษาในกลุ่มวัยรุ่นทั่วไป และกลุ่มวัยรุ่นด้วยโอกาสพบว่า ความเครียด/การรับรู้ความเครียดมีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิต (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ, 2554; Bozak, 2013; Garmezzy et al., 1984; Gomez, Vincent, & Toussaint, 2013; Wild et al., 2013) บุคคลที่มีการรับรู้ความเครียดสูง มีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ (Shilpa & Srimathi, 2015)

อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยการทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมและการรับรู้ความเครียด น่าจะมีความสัมพันธ์กับความแข็งแกร่งในชีวิต ดังแผนภาพ 1.1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

คำถามการวิจัย

การทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม และการรับรู้ความเครียด มีความสัมพันธ์กับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นกลุ่มด้อยโอกาสไทยในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือหรือไม่ อย่างไร

สมมติฐานของการวิจัย

การทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม และการรับรู้ความเครียด มีความสัมพันธ์กับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นกลุ่มด้อยโอกาสไทยในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงบรรยายความสัมพันธ์ (descriptive correlational research) กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 (ที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย) ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แห่งหนึ่งในพื้นที่ภาคเหนือ

สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จำนวน 1 โรงเรียน กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้หลักการวิเคราะห์กำลังทดสอบ (power analysis) ของโคเฮน (Cohen & Williamson, 1988) จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปัจจัยคัดสรรกับความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่น ดังนั้นตัวแปรการทำหน้าที่ของครอบครัว (Leung et al., 2016; Wild et al., 2013; Yee & Sulaiman, 2017) ตัวแปรความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Bozak, 2013; Lee & Williams, 2013; Nowicki, 2008; Scarf et al., 2016) และตัวแปรการรับรู้ระดับความเครียด (Bozak, 2013; Gomez, Vincent, & Toussaint, 2013; Petrie, 2010; Shi, Wang, Bian, & Wang, 2015; Shilpa & Srimathi, 2015) ในการศึกษาครั้งนี้กำหนดค่าขนาดอิทธิพล (effect size) เท่ากับ .17 ค่ากำลังทดสอบ (power) เท่ากับ .90 และค่านัยสำคัญทางสถิติ (α) เท่ากับ .05 และใช้สถิติสหสัมพันธ์ กำหนดขนาดตัวอย่างจากโปรแกรม G* Power 3.1 (Faul, Erdfelder, Lang, & Buchner, 2007) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 359 คน และเพื่อป้องกันการไม่สมบูรณ์ของข้อมูลจึงเพิ่มจำนวน

ตัวอย่างในการวิจัยในครั้งนี้ก็ร้อยละ 10 ได้ขนาดตัวอย่างในการศึกษาเป็น 394 คน จากการศึกษาครั้งนี้มีจำนวนตัวอย่าง 398 คน ซึ่งเพียงพอตามข้อกำหนดข้างต้น

การพิทักษ์สิทธิ์ของตัวอย่าง

การวิจัยในครั้งนี้ ได้ผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล และได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการโรงเรียนก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล นักเรียนได้รับการชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับการวิจัยการตอบแบบสอบถามนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจไม่ว่าผู้เข้าร่วมวิจัยจะตอบคำถามหรือไม่ก็ตามจะไม่มีผลกระทบใด ๆ กับผลการเรียนของผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งสิ้น การนำเสนอรายงานการวิจัยเป็นการนำเสนอในภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

การรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบสอบถามซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1: แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปสร้างขึ้น โดยผู้วิจัย เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยคำถามจำนวน 10 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ น้ำหนัก ระดับการศึกษา เกรดเฉลี่ย รายได้ของครอบครัว จำนวนเงินที่ได้รับจากผู้ปกครองหรือญาติ ความเพียงพอของเงินที่ได้รับจากผู้ปกครอง สถานภาพสมรสของบิดามารดา บรรยากาศในครอบครัว

ส่วนที่ 2: แบบประเมินการทำหน้าที่ของครอบครัว (Chulalongkorn Family Inventory [CFI]) เป็นแบบประเมินที่ศาสตราจารย์แพทย์หญิง อุมพร ตรังคสมบัติ ดัดแปลงจากแบบประเมินการทำหน้าที่ของครอบครัว (Family Assess-

ment Device [FAD]) ตามแนวคิดแมคมาสเตอร์ (McMaster Model) (Epstein et al., 1982 อ้างใน อุมพร ตรังคสมบัติ, 2554; Trangkasombat, 2006) ประกอบด้วยข้อคำถามทั้งหมด 36 ข้อ ซึ่งครอบคลุมการทำหน้าที่ของครอบครัว 7 ด้าน คือ ด้านการแก้ไขปัญหา ด้านการสื่อสาร ด้านบทบาท ด้านการตอบสนองทางอารมณ์ ด้านความผูกพันทางอารมณ์ ด้านการควบคุมพฤติกรรม และด้านการทำหน้าที่ทั่วไป คำตอบมีตัวเลือก 4 ระดับ โดยมีตั้งแต่ตรงมากที่สุดให้ 4 คะแนน จนถึงไม่ตรงเลยให้ 1 คะแนน การแปลผลโดยการรวมคะแนนโดยรวมทุกด้าน ซึ่งมีคะแนนอยู่ในช่วง 36 - 144 คะแนน คะแนนสูง หมายถึง ครอบครัวมีการปฏิบัติหน้าที่ดีจากการหาค่าความเชื่อมั่นในกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นทั่วไปพบว่าได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) เท่ากับ .85 - .88 (มุสลินท์ โตะกานี, 2555; วราภรณ์ มั่นคง, 2558) และในการศึกษาครั้งนี้มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .92

ส่วนที่ 3: แบบประเมินความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม (The Sense of Belonging Instrument [Psychological State]: (SOBI - P)) พัฒนาโดย ฮาเจอร์ตี้และพาตุสกี (Hagerty & Patusky, 1995, as cited in Hagerty et al., 2002) ซึ่งดัดแปลงและแปลเป็นภาษาไทยโดย โสภณแสงอ่อน (Sangon, 2001) ประกอบด้วยคำถามทั้งหมด 16 ข้อ มีลักษณะคำตอบ 4 ระดับ โดยมีตั้งแต่เห็นด้วยเป็นอย่างมากให้ 4 คะแนน จนถึงไม่เห็นด้วยอย่างมากให้ 1 คะแนน คะแนนรวมอยู่ระหว่าง 16 - 64 คะแนน คะแนนสูง หมายถึง มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมสูง

คะแนนต่ำ หมายถึง มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมต่ำ จากการทดสอบความเชื่อมั่นของแบบประเมินในกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นพบว่า ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราวน์เท่ากับ .83 (Nicely, 2012) และในการศึกษาคั้งนี้มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราวน์เท่ากับ .87

ส่วนที่ 4: แบบวัดการรับรู้ความเครียด (Perceived Stress Scale) พัฒนาตามแนวคิดความเครียดของลาซาลัส โดย โคเฮน และคณะ (Cohen et al., 1983) ซึ่งแปลเป็นภาษาไทย โดย โสภนิธ แสงอ่อน (Sangon, 2004) ประกอบด้วยข้อคำถามทั้งหมด 14 ข้อ คำตอบในแต่ละข้อ มี 5 ตัวเลือก (ให้คะแนนตั้งแต่ 0 – 4) โดยที่ “ไม่เคย” ให้ 0 จนถึง “บ่อยมาก” ให้ 4 คะแนน คะแนนรวมอยู่ระหว่าง 0 – 56 คะแนน คะแนนสูง หมายถึง มีการรับรู้ความเครียดสูง จากการหาค่าความเชื่อมั่นในกลุ่มวัยรุ่นพบว่าได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราวน์เท่ากับ .80 – .87 (ฟูริยา เบ็ญธาวิน, วินิภาญจน์ คงสุวรรณ และถนอมศรี อินทนนท์, 2559; แสงทอง ชีระทองคำ และทัศนาศ ทวีคุณ, 2554) และในการศึกษาคั้งนี้มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราวน์เท่ากับ .88

ส่วนที่ 5: แบบประเมินความแข็งแกร่งในชีวิต (Resilience Inventory) เป็นแบบประเมินที่พัฒนาโดย พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ (2555) ตามแนวคิดของ Grotberg (1995; 1997) ซึ่งมี 3 องค์ประกอบหลักคือ ‘I have’ ‘I am’ และ ‘I can’ มีจำนวนข้อคำถามทั้งหมด 28 ข้อ ข้อคำถามเกี่ยวกับ I have มี 9 ข้อ ข้อคำถามเกี่ยวกับ I am มี 10 ข้อ และข้อคำถามเกี่ยวกับ I can มี 9 ข้อ ข้อคำถามแต่ละข้อเป็นการเลือกตอบ เพื่อแสดง

ระดับความเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย 5 ระดับ จาก 1 หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง จนถึง 5 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง คะแนนรวมมีค่าตั้งแต่ 28 - 140 คะแนน คะแนนสูง หมายถึง มีความแข็งแกร่งในชีวิตสูง มีการทดสอบความเชื่อมั่นของแบบประเมินในกลุ่มตัวอย่างกลุ่มวัยรุ่นและนักศึกษมหาวิทาลัย พบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราวน์ระหว่าง .86- .91 (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ, 2554; พัชรินทร์ นินทจันทร์, โสภนิธ แสงอ่อน และจรรยา วิทยะศุกร, 2556; มะลิวรรณ วงษ์จันทร์ และคณะ, 2558) และในการศึกษาคั้งนี้มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราวน์เท่ากับ .86

การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากได้รับอนุมัติการทำวิจัย จาก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลดังนี้

1. หัวหน้าโครงการวิจัยทำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อดำเนินการศึกษาวิจัย
2. เตรียมผู้ช่วยวิจัย คือ พยาบาลสาขาวิชาการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต เพื่อช่วยในการเก็บข้อมูลจำนวน 1 คน ผู้วิจัยเตรียมผู้ช่วยวิจัยโดยชี้แจงรายละเอียดความเป็นมา วัตถุประสงค์ การวิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัย พร้อมทั้งอธิบายขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ผู้วิจัยประสานงานกับอาจารย์ผู้ดูแลนักเรียน เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการวิจัย ความเป็นมา วัตถุประสงค์ วิธีการเก็บข้อมูล สิทธิในการเข้าร่วมการวิจัยของกลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งนัดวันเวลา ในการเก็บข้อมูล และขอความยินยอม

จากผู้มีอำนาจลงนามในการขออนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วมการวิจัย

4. ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในวันและเวลาที่ทางโรงเรียนกำหนด ซึ่งเป็นช่วงที่กลุ่มตัวอย่างว่างจากการเรียนการสอน หรือเป็นช่วงวันหยุด อาจารย์ผู้ดูแลนักเรียนนัดเก็บข้อมูลบริเวณหอประชุมของโรงเรียน โดยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเก็บข้อมูลในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และช่วงที่สองเก็บข้อมูลในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยก่อนตอบแบบสอบถามผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ แนวทางการวิจัย รวมถึงสิทธิของกลุ่มตัวอย่าง และให้กลุ่มตัวอย่างลงนามในหนังสือยินยอมเข้าร่วมการวิจัย การตอบแบบสอบถามใช้เวลาประมาณ 30 - 40 นาที หลังจากตอบแบบสอบถามเสร็จ ให้นักเรียนนำแบบสอบถามใส่กล่องกระดาษที่เตรียมไว้บริเวณหน้าห้อง ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้พบว่า มีกลุ่มตัวอย่าง 1 คน ที่ยินดีเข้าร่วมการวิจัยแต่มีความบกพร่องด้านการอ่าน ผู้ช่วยวิจัยจึงช่วยอ่านให้กับกลุ่มตัวอย่างคนดังกล่าวจนสามารถตอบแบบสอบถามได้ครบสมบูรณ์ทุกข้อ

5. เมื่อผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลครบตามกำหนดแล้ว ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยดำเนินการตรวจสอบแบบสอบถามทั้งหมดที่ได้รับ นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์มาวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลและตัวแปรที่ศึกษา โดยใช้สถิติบรรยายและจากการทดสอบการแจกแจงข้อมูลของแต่ละตัวแปรโดยการทดสอบ

ด้วยสถิติ Kolmogorov - Smirnov test ผลการทดสอบพบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวมีการแจกแจงแบบปกติ ส่วนความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม การรับรู้ความเครียด และความแข็งแกร่งในชีวิตไม่มีการแจกแจงแบบปกติ ในการศึกษาครั้งนี้จึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม การรับรู้ความเครียด กับความแข็งแกร่งในชีวิตวัยรุ่นนอด้วยโอกาส โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลส่วนบุคคล ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 58.8 มีอายุ 15 - 17 ปี ร้อยละ 47.5 กลุ่มตัวอย่างมีน้ำหนักเฉลี่ย 47.90 กิโลกรัม มีเกรดเฉลี่ย 3.07 เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ร้อยละ 17.8 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ร้อยละ 16.8 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ร้อยละ 17.8 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 14.3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ร้อยละ 15.6 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 17.7 มีรายได้เฉลี่ยของครอบครัว 17,610 บาท/เดือน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับเงินจากผู้ปกครองเพียงพอเป็นบางครั้ง ร้อยละ 51 สถานภาพสมรสของบิดามารดา ส่วนใหญ่บิดา - มารดา อยู่ด้วยกัน ร้อยละ 70 และพบว่าในระยะ 12 เดือนที่ผ่านมา ส่วนใหญ่บรรยากาศในครอบครัวสมาชิกในครอบครัวมีการทะเลาะเบาะแว้งกัน ร้อยละ 58

2. ผลการวิเคราะห์สถิติบรรยายของตัวแปรหลัก ได้แก่ ความแข็งแกร่งในชีวิต การทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม และการรับรู้ความเครียด

กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยความแข็งแกร่งในชีวิตเท่ากับ 106.52 (SD = 10.97) ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความแข็งแกร่งในชีวิตมากกว่าค่าเฉลี่ยจำนวน 209 คน คิดเป็นร้อยละ 52.5 คะแนนเฉลี่ยความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมเท่ากับ 43.46 (SD = 8.06) คะแนนเฉลี่ยการรับรู้ความเครียด เท่ากับ 27.85 (SD = 4.66) และคะแนนเฉลี่ยการทำหน้าที่ของครอบครัวเท่ากับ 98.03 (SD = 12.57) เมื่อจำแนกการทำหน้าที่ของครอบครัวรายด้านพบว่า ในทุกด้านส่วนใหญ่มีการปฏิบัติหน้าที่อยู่ในระดับไม่ดี

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัว ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม และการรับรู้ความเครียด กับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นกลุ่มด้อยโอกาสไทยในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน

พบว่าความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .118, p < .05$) การรับรู้ความเครียดมีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = -.139, p < .01$) และการทำหน้าที่ของครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .353, p < .01$) เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัวรายด้านกับความแข็งแกร่งในชีวิต พบว่า ด้านการแก้ไขปัญหาด้านการสื่อสาร ด้านบทบาท ด้านความผูกพันทางอารมณ์ และด้านการทำหน้าที่ทั่วไป มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .278, .233, .254, .338, .345, p < .01$ ตามลำดับ) ด้านการควบคุมพฤติกรรม มีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = -.107, p < .05$) ส่วนด้านการตอบสนองทางอารมณ์ ไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ ($r = .086, p > .05$)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r_s) แบบสเปียร์แมนระหว่าง ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม หรือสังคม การรับรู้ความเครียด และการทำหน้าที่ของครอบครัว กับความแข็งแกร่งในชีวิต ($n = 398$)

ตัวแปร	r_s	p - value
ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม	.118	< .05
การรับรู้ความเครียด	-.139	< .01
การทำหน้าที่ของครอบครัว	.353	< .01
- ด้านการแก้ไขปัญหา	.278	< .01
- ด้านการสื่อสาร	.233	< .01
- ด้านบทบาท	.254	< .01
- ด้านการตอบสนองทางอารมณ์	.086	> .05
- ด้านความผูกพันทางอารมณ์	.338	< .01
- ด้านการควบคุมพฤติกรรม	-.107	< .05
- ด้านการทำหน้าที่ทั่วไป	.345	< .01

การอภิปรายผลการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัวกับความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่นด้อยโอกาส

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า คะแนนการทำหน้าที่ของครอบครัวโดยรวมอยู่ในช่วงคะแนน 67 - 134 คะแนน (mean = 98.03, SD = 12.57) การทำหน้าที่ของครอบครัวแต่ละด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับไม่ดีและผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวโดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นด้อยโอกาสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับการศึกษาของเหลียงและคณะ ซึ่งศึกษาในกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นด้อยโอกาสในครอบครัวที่มีมารดาเลี้ยงเดี่ยว และประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจในประเทศจีน พบว่าการทำหน้าที่ของครอบครัวที่ดีมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งใน

ชีวิตของวัยรุ่นด้อยโอกาส (Leung et al., 2016) การศึกษาของยีและสุลัยมานซึ่งศึกษาในกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นที่มีบิดาหรือมารดาเลี้ยงเดี่ยวจากปัญหาการหย่าร้าง แยกกันอยู่ของบิดามารดาในประเทศมาเลเซีย พบว่าการทำหน้าที่ของครอบครัวที่ดีมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต (Yee & Sulaiman, 2017) และการศึกษาของไวด์ และคณะ ซึ่งศึกษาในกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นด้อยโอกาสที่ได้รับผลกระทบจากบิดามารดาเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรงในประเทศแอฟริกาใต้จำนวน 159 คน พบว่าการทำหน้าที่ของครอบครัวที่ดีครอบคลุมในเรื่องกฎ ระเบียบข้อบังคับที่เหมาะสมและให้ความเคารพซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัวนั้น มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต (Wild et al., 2013)

จากผลการศึกษาที่พบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวโดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวก

กับความแข็งแกร่งในชีวิตนี้ อาจกล่าวได้ว่าวัยรุ่น
 ด้อยโอกาสที่มีครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ของ
 ครอบครัวดีมีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งใน
 ชีวิตสูง ในทางกลับกันหากการที่วัยรุ่นด้อยโอกาส
 มีครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ของครอบครัวไม่ดี
 มีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ อาจ
 อธิบายได้ว่าการที่วัยรุ่นด้อยโอกาสมีการรับรู้
 ครอบครัวมีการจัดการภายในครอบครัวที่ดีคนใน
 ครอบครัวมีความเข้าใจและไว้วางใจซึ่งกันและกัน
 ก่อให้เกิดความสมดุล ทั้งกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติ
 และครอบครัวการทำหน้าที่ของครอบครัวทุกด้าน
 ถือเป็นแหล่งสนับสนุนภายนอกที่ส่งเสริมให้
 มีความแข็งแกร่งในชีวิต (I have) ช่วยให้อายุ
 ด้อยโอกาสเกิดความรู้สึกมั่นคง รู้สึกมีคุณค่า
 มีความมั่นใจและภาคภูมิใจในศักยภาพของตนเอง
 (I am) สามารถจัดการกับปัญหาที่เผชิญอยู่ได้
 อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถปรับตัวรับการ
 เปลี่ยนแปลงได้เหมาะสม (I can) (พัชรินทร์
 นินทจันทร์, และคณะ 2558; Epstein, Baldwin, &
 Bishop, 1983; Grotberg, 1997; Leung et al., 2016;
 Yee & Sulaiman, 2017) นั่นคือ วัยรุ่นด้อยโอกาส
 ที่มีการทำหน้าที่ของครอบครัวที่ดีมีแนวโน้มที่
 จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตสูง ในทางตรงกันข้าม
 การที่วัยรุ่นด้อยโอกาสมีการรับรู้ครอบครัวไม่
 มีการจัดการภายในครอบครัวที่ดีคนในครอบครัว
 ไม่มีความเข้าใจและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน
 ครอบครัวขาดความสมดุล ทั้งกฎ ระเบียบที่ดีใน
 การพึงปฏิบัติร่วมกัน มีการทำหน้าที่ของครอบครัว
 ที่ไม่ครอบคลุมในทุกด้าน ถือได้ว่าวัยรุ่นกลุ่มนี้ขาด
 แหล่งสนับสนุนภายนอกที่สำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้
 มีความแข็งแกร่งในชีวิต (ขาด I have) มีผลให้
 วัยรุ่นด้อยโอกาสเกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ความรู้สึกมี

คุณค่าในตนเองลดลง ความภาคภูมิใจในศักยภาพ
 ของตนเองต่ำ (ขาด I am) ไม่สามารถจัดการกับ
 ปัญหาที่เผชิญอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ
 ไม่สามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม
 ได้ (ขาด I can) จึงอาจกล่าวได้ว่าวัยรุ่นด้อยโอกาสที่
 มีการทำหน้าที่ของครอบครัวที่ไม่ดี มีแนวโน้มที่จะ
 มีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ (พัชรินทร์ นินทจันทร์,
 และคณะ 2558; Epstein, et al., 1983; Grotberg,
 1997; Leung et al., 2016; Yee & Sulaiman, 2017)

เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ความ
 สัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัวราย
 ด้านกับความแข็งแกร่งในชีวิต พบว่า การทำหน้าที่
 ของครอบครัว 5 ด้าน (ด้านการแก้ไขปัญหา ด้าน
 การสื่อสาร ด้านบทบาท ด้านความผูกพันทาง
 อารมณ์ และด้านการทำหน้าที่ทั่วไป) มีความ
 สัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิตอย่าง
 มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านการควบคุมพฤติกรรม
 มีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิต
 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้านการตอบสนอง
 ทางอารมณ์ไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ นั่นคือ
 เด็กด้อยโอกาสที่มีครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ของ
 ครอบครัวใน 5 ด้าน (ด้านการแก้ไขปัญหาด้านการ
 สื่อสาร ด้านบทบาท ด้านความผูกพันทางอารมณ์
 และด้านการทำหน้าที่ทั่วไป) ได้ไม่ดีก็มีแนวโน้ม
 ที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ ซึ่งอาจอธิบาย
 ได้ดังนี้ ได้แก่ 1) ด้านการแก้ไขปัญหา เมื่อวัยรุ่น
 ด้อยโอกาสรับรู้ว่ามีปัญหาขึ้นในครอบครัว
 สมาชิกในครอบครัวไม่ให้ความสนใจและไม่มีส่วน
 ช่วยในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน ไม่มีการ
 พูดคุยถึงแนวทางแก้ไขปัญหาอัน ๆ ขาดการพูดคุย
 ให้คำปรึกษาถึงวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างสม่ำเสมอ
 ว่าควรทำอย่างไร ปัญหาเหล่านั้นจะหมดไป และ

เมื่อเกิดปัญหาขึ้นวัยรุ่นน้อยโอกาสมีความรู้สึกได้ว่า ถูกทอดทิ้งจากสมาชิกในครอบครัว ปล่อยให้ต้องเผชิญปัญหาอยู่เพียงลำพัง (ขาด I have) 2) ด้านการสื่อสาร ครอบครัวที่ไม่มีการสื่อสารที่ดี สมาชิกในครอบครัวไม่สามารถพูดบอกความรู้สึกของตนเองได้อย่างตรงไปตรงมา พูดอ้อมค้อม พูดผ่านสมาชิกอื่น ซึ่งในการศึกษาคครั้งนี้พบว่าวัยรุ่นน้อยโอกาสส่วนใหญ่บิดา-มารดาอาศัยอยู่ด้วยกัน (ร้อยละ 70) และในระยะ 12 เดือนที่ผ่านมาพบว่าส่วนใหญ่มีการทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นบางครั้ง ร้อยละ 58 ซึ่งการที่สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารที่ดีต่อกัน ส่งผลให้วัยรุ่นขาดความมั่นใจในความคิดความรู้สึกของตนเอง ไม่สามารถบอกความรู้สึกหรือความต้องการที่แท้จริงของตนเองได้ ขาดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (ขาด I can) 3) ด้านบทบาท การที่วัยรุ่นน้อยโอกาสรับรู้ว่ามีสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนบกร่องในหน้าที่รับผิดชอบของตนเอง เช่น บิดามารดามีความบกร่องในการปฏิบัติบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา(ขาด I have) 4) ด้านความผูกพันทางอารมณ์ วัยรุ่นน้อยโอกาสรับรู้ว่ามีสมาชิกในครอบครัวไม่มีความห่วงใยใส่ใจซึ่งกันและกัน ครอบครัวปราศจากการให้อิสระในการคิดตัดสินใจอย่างเหมาะสม โดนบังคับหรือถูกกดดัน ส่งผลให้วัยรุ่นน้อยโอกาสไม่ได้รับการพัฒนาความคิด และขาดการส่งเสริมความเป็นตัวของตนเองอย่างเหมาะสม (ขาด I have และ I am) และ 5) ด้านการทำหน้าที่ทั่วไป วัยรุ่นน้อยโอกาสรับรู้ว่ามีครอบครัวของตนขาดความรัก ความสามัคคี ขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน สมาชิกในครอบครัวไม่มีส่วนในการสร้างความสุขให้แก่กันและอยู่ร่วมกันด้วยความไม่เข้าใจ (ขาด I have, I am และ I can) ดังนั้น บุคคล

ที่มีครอบครัวที่ทำหน้าที่ใน 5 ด้านนี้ไม่ดีก็มีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ, 2558; Grotberg, 1997; 2003; Leung et al., 2016; Yee & Sulaiman, 2017)

อย่างไรก็ดีการศึกษาคครั้งนี้พบว่า การทำหน้าที่ของครอบครัวด้านการควบคุมพฤติกรรม มีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือ การที่วัยรุ่นน้อยโอกาสรับรู้ได้ว่าครอบครัวของตนนั้น มีความเข้มงวดในเรื่องกฎระเบียบหรือข้อตกลงของการอยู่ร่วมกันมากเกินไป ไม่มีความยืดหยุ่นเรื่องข้อตกลงต่าง ๆ จนก่อให้เกิดความรู้สึกอึดอัด มีการควบคุมพฤติกรรมและการลงโทษที่ไม่สมเหตุสมผล ก็จะทำให้รู้สึกว่าครอบครัวมิได้เป็นแหล่งสนับสนุนพึ่งพิง (ขาด I have) และมีได้ให้อิสระแก่วัยรุ่นในการคิดหรือการกระทำเท่าที่ควรอันอาจส่งผลให้รู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำ (ขาด I am) และขาดประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหา (ขาด I can) (Jadon & Tripathi, 2017; Martinez & Garcia, 2007) หรืออาจกล่าวได้ว่าเด็กน้อยโอกาสที่มีครอบครัวที่มีการควบคุมพฤติกรรมมากมีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ ซึ่งเป็นไปตามผลการศึกษาคครั้งนี้

ส่วนการทำหน้าที่ของครอบครัวด้านการตอบสนองทางอารมณ์นั้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเมื่อวัยรุ่นน้อยโอกาสรับรู้ว่ามีสมาชิกในครอบครัวที่ไม่สามารถแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเปิดเผย เช่น ไม่สามารถที่จะแสดงออกถึงความรักความเอาใจใส่ หรือแสดงออกถึงความรู้สึกทั้งดีและไม่ดีต่อกันได้อย่างเปิดเผย ต้องเก็บความรู้สึกอึดอัดหรือความไม่สบายใจต่าง ๆ ไว้เพียงคนเดียว ไม่สามารถพูดคุย หรือปรึกษาสมาชิกในครอบครัว

ได้ สมาชิกในครอบครัวไม่รับรู้ และไม่ให้ความสำคัญกับความรู้สึกของตน (ขาด I have) ก็อาจส่งผลให้วัยรุ่นด้อยโอกาสจัดการกับอารมณ์และปัญหาต่างๆ ได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ (ขาด I can) (Peterson & Green, 2009) ครอบครัวที่มีการตอบสนองทางอารมณ์ไม่ดีจึงน่าจะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ หรือ การทำหน้าที่ของครอบครัวด้านการตอบสนองทางอารมณ์น่าจะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต แต่ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่าการทำหน้าที่ของครอบครัวด้านการตอบสนองทางอารมณ์ไม่มีความสัมพันธ์กับความแข็งแกร่งในชีวิต ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่วัยรุ่นด้อยโอกาสอาศัยอยู่ที่โรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจจะมีได้มีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวในด้านการตอบสนองทางอารมณ์ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปจึงน่าจะมีการศึกษาตัวแปรนี้ในวัยรุ่นด้อยโอกาสกลุ่มอื่นที่มีบริบทที่แตกต่างจากวัยรุ่นด้อยโอกาสกลุ่มนี้ อันเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ต่อไป

2. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมกับความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่นด้อยโอกาส

ผลการศึกษาพบว่า ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นด้อยโอกาสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือการที่วัยรุ่นด้อยโอกาสมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมสูงมีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตสูง จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาไม่พบการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมกับความแข็งแกร่งในชีวิตในกลุ่มวัยรุ่นด้อยโอกาส แต่พบว่าส่วนใหญ่มีการศึกษาในกลุ่มวัยรุ่นทั่วไป

พบว่า ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมของวัยรุ่นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต (Bozak, 2013; Nowicki, 2008; Scarf et al., 2016) สามารถอธิบายตามแนวคิดของกรอทเบอร์คได้ว่า การที่วัยรุ่นด้อยโอกาสรับรู้ว่าคุณค่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมนั้น เป็นเสมือนแหล่งสนับสนุนภายนอกที่สำคัญ (I have) โดยเฉพาะในกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลกับวัยรุ่นเป็นอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการปฏิบัติตน จะเห็นได้ว่าวัยรุ่นมักแสดงออกตามเพื่อนในกลุ่ม เพื่อต้องการการยอมรับจากกลุ่ม และก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (สมหมาย แดงสกุล, 2551) ก่อให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่า มีความภูมิใจในตนเองในการได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม เป็นที่ต้องการ เป็นที่ยอมรับของคนรอบข้าง สามารถที่จะรักและเป็นที่รักของผู้อื่นได้ (I am) ส่งผลให้มีกำลังใจในการยึดหยัด และจัดการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ได้ (I can) (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ, 2558; Grotberg, 1995) จึงอาจกล่าวได้ว่าวัยรุ่นด้อยโอกาสที่มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมสูงมีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตสูง

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความเครียดกับความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่นด้อยโอกาส

ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ความเครียดมีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นด้อยโอกาสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือการที่วัยรุ่นด้อยโอกาสมีการรับรู้ความเครียดสูงมีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาที่พบว่า ความเครียดมีความสัมพันธ์ทางลบกับ

ความแข็งแกร่งในชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และคณะ, 2560; Bozak, 2013; Gomez et al., 2013; Petrie, 2010; Shi et al., 2015; Shilpa & Srimathi, 2015) การที่วัยรุ่นน้อยโอกาสรับรู้ความเครียดสูงมีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำนั้น อาจอธิบายได้ว่าโดยธรรมชาติของวัยรุ่นน้อยโอกาสนั้น ถือเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่มีความเสี่ยงสูงอีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางต่อการเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม และอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้โดยง่าย (คำรงค์ ตุ่มทอง และคณะ, 2557; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2556) วัยรุ่นน้อยโอกาสจำนวนไม่น้อยประสบปัญหาครอบครัว บิดามารดาเสียชีวิต หย่าร้าง ถูกทอดทิ้งเป็นกำพร้า ส่งผลให้วัยรุ่นกลุ่มนี้ขาดความรักความอบอุ่น (อมรวิเศษ นาคทรพรพ, 2557) ซึ่งจากปัญหาครอบครัว เศรษฐกิจ และสังคมดังกล่าว น่าจะส่งผลให้วัยรุ่นน้อยโอกาส ขาดแหล่งสนับสนุนภายนอกที่เพียงพอ ขาดที่พึ่งพาทางด้านร่างกายและจิตใจ (ขาด I have) วัยรุ่นกลุ่มนี้มักจะมีการประเมินตนเองในทางลบ ก่อให้เกิดความเครียด ความรู้สึกไม่มั่นคง ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเองลดลง เกิดความรู้สึกไม่ทัดเทียมกับผู้อื่น (ขาด I am) จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าวัยรุ่นที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจการเงิน มีฐานะครอบครัวยากจน มีความเครียดในระดับสูง (Goodman, McEwen, Dolan, Schafer-Kalkhoff, & Adler, 2005) ซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้ความสามารถในการจัดการกับปัญหาของวัยรุ่นกลุ่มนี้ลดลง ส่งผลให้การเผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ดีเท่าที่ควร (ขาด I can) (พัชรินทร์ นินทจันทร์ และ

คณะ, 2558; Grotberg, 1995; Hackman, Betancourt, Brodsky, Hurt, & Farah, 2012) จะเห็นได้ว่าวัยรุ่นน้อยโอกาสที่มีการรับรู้ความเครียดสูงจะรับรู้ว่าตนเอง ขาดแหล่งสนับสนุนที่เพียงพอ (ขาด I have) ประเมินตนเองในทางลบ (ขาด I am) ส่งผลต่อการรับรู้ความสามารถในการจัดการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (ขาด I can) นั่นคือ อาจกล่าวได้ว่าวัยรุ่นน้อยโอกาสที่มีการรับรู้ความเครียดสูงมีแนวโน้มที่จะมีความแข็งแกร่งในชีวิตต่ำ

ข้อเสนอแนะ

1. ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิตวัยรุ่นน้อยโอกาส และการรับรู้ความเครียดมีความสัมพันธ์ทางลบกับความแข็งแกร่งในชีวิตของวัยรุ่นน้อยโอกาส ดังนั้นพยาบาลหรือครูผู้รับผิดชอบด้านสุขภาพจิตของวัยรุ่นน้อยโอกาสในโรงเรียน ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม หรือสังคมให้กับวัยรุ่นน้อยโอกาส และจัดกิจกรรมที่ช่วยลดความเครียดให้กับวัยรุ่นน้อยโอกาส
2. จากผลการศึกษากการทำหน้าที่ของครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความแข็งแกร่งในชีวิต ดังนั้นพยาบาลหรือครูผู้รับผิดชอบด้านสุขภาพจิตในโรงเรียนควรจัดกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของครอบครัว เพื่อช่วยส่งเสริมการทำหน้าที่ของครอบครัว อันจะเป็นการส่งเสริมให้วัยรุ่นน้อยโอกาสมีการพัฒนาความแข็งแกร่งในชีวิตให้สูงขึ้น
3. ควรมีการศึกษาความแข็งแกร่งในชีวิตในกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นน้อยโอกาส ในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เช่น ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้

เป็นต้น และควรมีการศึกษาปัจจัย ที่เกี่ยวข้องกับความแข็งแรงในชีวิตในรูปแบบของการวิจัยเชิงทำนายหรือความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการและคณาจารย์โรงเรียนราชประชานุเคราะห์แห่งหนึ่งในพื้นที่ภาคเหนือ ที่กรุณาเอื้ออำนวยตลอดกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และขอขอบคุณนักเรียนที่เข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กองทุนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร.

(2551). *แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2550 - 2559*. เข้าถึงเมื่อ 1 มิถุนายน 2561, จาก http://kanchanapisek.or.th/kp14/plans/remote_area_child_1_3/plan4/child_dev_plan5059.pdf

เดชา สิริเจริญ. (2558). เด็กกับอิทธิพลของครอบครัว. *วารสารนิติศาสตร์*, 3(6), 12-17.

ดำรงค์ ตุ่มทอง, พชรินทร์ สิริสุนทร, รัตนะ บัวสนธิ์ และทวีศักดิ์ สิริพรไพบูลย์. (2557). ปัญหาเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา: สถานการณ์ความไม่เสมอภาคในสังคมไทย. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(1), 123-141.

รัชฎิณี งามวัฒนากุล. (2550). *วิเคราะห์เด็กกำพร้าหรือเด็กเร่รอนที่ถูกทอดทิ้ง*. เข้าถึงเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก www.law.cmu.ac.th/law2011/177404/files/1325751292.doc

พนม เกตุมาน. (2550). *พัฒนาการวัยรุ่น (Adolescent development)*. เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2560, จาก http://www.psychclin.co.th/new_page_56.htm

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุญย์. (2553). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัชรินทร์ นินทจันทร์, ทศนา ทวีคุณ, จริยา วิทยะศุกร และพิศสมัย อรทัย. (2554). ความแข็งแรงในชีวิตและความเครียดของนักศึกษาพยาบาลโรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี. *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต*, 25(1), 1-17.

พัชรินทร์ นินทจันทร์, วาริรัตน์ ถาน้อย, โสภณ แสงอ่อน, มาณวิภา พัฒนมาศ และช่อทิพย์ อินทร์ภักย์. (2560). ปัจจัยทำนายความแข็งแรงในชีวิตในวัยรุ่นด้อยโอกาส. *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต*, 31(1), 13-28.

พัชรินทร์ นินทจันทร์, โสภณ แสงอ่อน และจริยา วิทยะศุกร. (2556). ความแข็งแรงในชีวิตเหตุการณ์ที่สร้างความยุ่งยากใจและสุขภาพจิตของนักศึกษามหาวิทยาลัย. *วารสารการพยาบาลและสุขภาพ*, 7(2), 12-26.

พัชรินทร์ นินทจันทร์, ทศนา ทวีคุณ และโสภณ แสงอ่อน. (2558). *ความแข็งแรงในชีวิต: แนวคิดการประเมินการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: จุฑทอง.

พัชรินทร์ นินทจันทร์, ศรีสุดา วนาลีลิน, ลัดดา แสนสีหา, ขวัญพนมพร ธรรมไทย และพิศสมัย อรทัย. (2554). ความแข็งแรงในชีวิตและพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่นไทย.

- รามาริทธิพยาบาลสาร, 17(3), 430-443.
- พัชรินทร์ นินทจันทร์, โสภิต แสงอ่อน และ ทศนา ทวีคุณ. (2555). โปรแกรมการเสริมสร้างความแข็งแกร่งในชีวิต: A resilience-enhancing program. กรุงเทพฯ: จุฑาทอง.
- ฟูรียา เบ็ญฮาวัน, วินีกาญจน์ คงสุวรรณ, และ ถนอมศรี อินทนนท์. (2559). ผลของโปรแกรมการให้การปรึกษารายกลุ่มแบบผู้รับบริการเป็นศูนย์กลางร่วมกับการใช้ศิลปะต่อความเครียดของเด็กกำพร้าจากสถานการณ์ความไม่สงบในภาคใต้. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์*, 7(1), 15-24.
- มะลิวรรณ วงษ์จันทร์, พัชรินทร์ นินทจันทร์ และ โสภิต แสงอ่อน. (2558). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความแข็งแกร่งในชีวิตในวัยรุ่น. *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต*, 29(1), 57-75.
- มุสลินท์ ไต่กะนิ. (2555). การทำหน้าที่ของครอบครัวและพฤติกรรมเกรที่ส่งผลต่อการติดเกมคอมพิวเตอร์ของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 18(2), 75-89.
- ยุพา พูนขำ, ประกายดาว พรหมประพัฒน์, กอบกุล ไพศาลอึ้งพงษ์ และรณภูมิ สามัคคีคารมย์. (2553). *การส่งเสริมสุขภาพป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงและปัญหาสุขภาพเยาวชน*. นนทบุรี: สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย.
- วิไลลักษณ์ พงษ์โสภิต. (2555). *สุขวิทยาจิต*. กรุงเทพฯ: วิ.พรินท์.
- วารารณ์ มั่นคง. (2558). *ปัจจัยครอบครัวที่มีผลต่อการใช้ยาเสพติดของวัยรุ่นในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านบึง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลเวชปฏิบัติครอบครัว, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมหมาย แดงสกุล. (2551). *สุศึกษาและพลศึกษา ม.3*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช จำกัด.
- สุภาพร อาจเดช. (2555). *การศึกษาสงเคราะห์คณะกรรมการการศึกษา สภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 24*. เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2561, จาก https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/education/download/article/article_20130318142801.pdf
- แสงทอง ชีระทองคำ และทศนา ทวีคุณ. (2554). ผลของการอบรมพัฒนาจิตต่อความเครียดและสมรรถนะแห่งการมีสติของนักศึกษาพยาบาลรามาริทธิ. *รามาริทธิพยาบาลสาร*, 16(3), 364-377.
- สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. (2560). *มาตรฐานด้านโภชนาการสำหรับนักเรียนประจำโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์*. เข้าถึงเมื่อ 10 มกราคม 2561, จาก http://special.obec.go.th/view_news.php?id=780
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *สถานการณ์นักเรียนด้อยโอกาส*. เข้าถึงเมื่อ 4 มกราคม 2561, จาก <http://www.boppo-obec.info/>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556ก). *สถิติการศึกษาปี 2556 จำนวนนักเรียนด้อยโอกาส จำแนกตามประเภทความด้อยโอกาส และรายชั้น ปีการศึกษา*

2556. เข้าถึงเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.bopp-obec.info/home> สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556ข). *เอกสารประกอบการอบรมและพัฒนาศักยภาพด้านระบบสารสนเทศทางการศึกษา ปีการศึกษา 2556*. เข้าถึงเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.obec.go.th/>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). *เด็กด้อยโอกาสยากจนมากที่สุด*. เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2562, จาก https://www.m-society.go.th/search_result.php
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). *นโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส*. เข้าถึงเมื่อ 10 มกราคม 2559, จาก <http://www.onec.go.th>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). *สถิติการศึกษาของประเทศไทย ปีการศึกษา 2557-2558*. กรุงเทพฯ: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค.
- อมรวิรัช นาคทรพรพ. (2557). *เด็กด้อยโอกาสจุดพลิกผันอนาคตของชาติ*. กรุงเทพฯ: มาตาการพิมพ์.
- อุมาพร ตรังคสมบัติ. (2554). *จิตบำบัดและการให้การปรึกษาครอบครัว* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: ชันส์การพิมพ์.
- American Psychological Association (APA). (2002). *Developing adolescents: A reference for professionals*. Retrieved October 26, 2016, from <https://www.apa.org>
- Bozak, S. (2013). *College students' sense of belonging and social support: Potential factors in resilience* (Doctor of Psychology). Retrieved August 4, 2017, from <https://search.proquest.com>
- Cleverley, K., & Kidd, S. A. (2011). Resilience and suicidality among homeless youth. *Journal of Adolescent Health, 34*(5), 1049-1054.
- Cohen, S. (1994). *Perceived stress scale*. Retrieved July 3, 2018, from <http://www.mindgarden.com/documents/PerceivedStressScale.pdf>
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior, 24*, 385-396.
- Cohen, S., & Williamson, G. (1988). Perceived stress in a probability sample of the United States. *The Social Psychology of Health, 3*(1), 31-63.
- Demb, M. (2005). *Resilience in a time of terror: Individual, social, and familial protective factors in Israeli adolescents*. Doctor of Philosophy, Adelphi University, United States of America.
- Dias, P. C., & Cadime, I. (2017). Protective factors and resilience in adolescents:

- The mediating role of self-regulation. *Psicología Educativa*, 23(1), 37-43.
- DuMont, K. A., Widom, C. S., & Czaja, S. J. (2007). Predictors of resilience in abused and neglected children grown – up : The role of individual and neighborhood characteristics. *Child Abuse & Neglect*, 31(3), 255-274.
- Dumont, M., & Provost, M. A. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(3), 343-363.
- Epstein, N. B., Baldwin, L. M., & Bishop, D. S. (1983). The mcmaster family assessment device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9(2), 171-180.
- Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A. G., & Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39, 175-191.
- Garnezy, N., Masten, A. S., & Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child Development*, 55, 97-111. doi:10.2307/1129837
- Gomez, M., Vincent, A., & Toussaint, L. L. (2013). Correlates of resilience in adolescents and adults. *International Journal of Clinical Psychiatry and Mental Health*, 1(1), 18-24.
- Goodenow, C. (1993). The psychological sense of school membership among adolescents: Scale development and educational correlates. *Psychology in the Schools*, 30(1), 79-90.
- Goodman, E., McEwen, B. S., Dolan, L. M., Schafer-Kalkhoff, T., & Adler, N. E. (2005). Social disadvantage and adolescent stress. *Journal of Adolescent Health*, 37(6), 484-492.
- Grotberg, E. H. (1995). *A guide to promoting resilience in children: Strengthening the human spirit*. The Hague: The Bernard van leer foundation. Retrieved June 1, 2017, from <https://eric.ed.gov/?id=ED386271>
- Grotberg, E. H. (1997). *The international resilience research project*. Retrieved June 6, 2017, from <http://resilnet.uiuc.edu/library/grotb97a.html>
- Grotberg, E. H. (2003). *Resilience for today*. London: Praeger.
- Hackman, D. A., Betancourt, L. M., Brodsky, N. L., Hurt, H., & Farah, M. J. (2012). Neighborhood disadvantage and adolescent stress reactivity. *Frontiers in Human Neuroscience*, 6(1), 1-11.
- Hagerty, B. M., Williams, R. A., & Oe, H. (2002). Childhood antecedents of adult sense of belonging. *Journal of Clinical Psychology*, 58(7), 793-801.

- Jadon, P. S., & Tripathi, S. (2017). Effect of authoritarian parenting style on self esteem of the child: A systematic review. *Ijariie International Journal*, 3(3), 909-913.
- Lee, H., & Williams, R. A. (2013). Effects of parental alcoholism, sense of belonging and resilience on depressive symptoms: A path model. *Substance Use & Misuse*, 48(3), 265-273.
- Leung, J. T., Shek, D. T., & Li, L. (2016). Mother-child discrepancy in perceived family functioning and adolescent developmental outcomes in families experiencing economic disadvantage in Hong Kong. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(10), 2036-2048.
- Markstrom, C. A., Marshall, S. K., & Tryon, R. J. (2000). Resiliency, social support, and coping in rural low-income Appalachian adolescents from two racial groups. *Journal Adolescent*, 23(6), 693-703.
- Martinez, I., & Garcia, J. F. (2007). Impact of parenting styles on adolescents' self-esteem and internalization of values in Spain. *The Spanish Journal of Psychology*, 10(2), 338-348.
- McLeod, S. (2007). *Maslow's hierarchy of needs*. Retrieved September 5, 2017, from <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>
- Mehrota, S., & Chaddha, U. (2013). A co relational study of protective factor, resilience and self esteem in pre medical dropouts. *Internationa Journal of Humanities and Social Science Invention*, 2(9), 103-106.
- Miller, I. W., Ryan, C. E., Keitner, G. I., Bishop, D. S., & Epstein, N. B. (2000). The McMaster approach to families: Theory, assessment, treatment and research. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 168-189.
- Nicely, Z. K. (2012). *Appalachian girls' college preparedness: An intervention programs comparison* (Doctor of Psychology). Retrieved September 1, 2017, from <http://wagner.radford.edu>
- Nowicki, A. (2008). *Self-efficacy, sense of belonging and social support as predictors of resilience in adolescents*. Retrieved June 6, 2017, from <http://ro.ecu.edu>
- Oswalt, A. (2010). *Adolescent physical development*. Retrieved May 12, 2017, from <https://www.mentalhelp.net/articles/adolescent-physical-development/>
- Petrie, S. M. (2010). *The relationship between perceived stress and resilience among adolescents with cystic fibrosis*. Retrieved May 1, 2017, from <https://minds.wisconsin.edu>
- Peterson, R., & Green, S. (2009). *Families First-Keys to Successful Family Functioning. Affective Responsiveness*. Retrieved September 10, 2018, from http://pubs.ext.vt.edu/content/dam/pubs_ext_vt.edu/350/350-094/350-094_pdf.pdf

- Sangon, S. (2001). *Predictors of depression in Thai women*. Unpublished doctoral dissertation, University of Michigan, United State of America.
- Sangon, S. (2004). Predictors of depression in Thai women. *Research and Theory for Nursing Practice, 18*(2-3), 243-260.
- Scarf, D., Moradi, S., McGaw, K., Hewitt, J., Hayhurst, J. G., Boyes, M., . . . Hunter, J. A. (2016). Somewhere I belong: Long-term increases in adolescents' resilience are predicted by perceived belonging to the in-group. *British Journal of Social Psychology, 55*(3), 588-599.
- Shi, M., Wang, X., Bian, Y., & Wang, L. (2015). The mediating role of resilience in the relationship between stress and life satisfaction among Chinese medical students: a cross-sectional study. *BMC Medical Education, 15*(1), 1-7.
- Shilpa, S., & Srimathi, N. L. (2015). Role of resilience on perceived stress among pre university and under graduate students. *The International Journal of Indian Psychology, 2*(2), 141-149.
- Trangkasombat, U. (2006). Family functioning in the families of psychiatric patients: a comparison with nonclinical families. *Journal of Medical Association of Thailand, 89*(11), 1946.
- The United Nations Children's Fund (UNICEF). (2012). *The state of the world's children: Children in an urban world*. Retrieved June 29, 2017, from <https://www.unicef.org>
- Wild, L. G., Flisher, A. J., & Robertson, B. A. (2013). Risk and resilience in orphaned adolescents living in a community affected by AIDS. *Youth & Society, 45*(1), 140-162.
- World Health Organization (WHO). (2017). *Adolescent health*. Retrieved March 21, 2017, from http://www.who.int/topics/adolescent_health/en/
- Yee, N. Y., & Sulaiman, W. S. W. (2017). Resilience as mediator in the relationship between family functioning and depression among adolescents from single parent families. *Akademika, 87*(1), 111-122.